Ungdomens förvildning och kvinnornas ansvar för ungdomen

Förord till den elektroniska utgåvan

Detta verk av **Ellen Key** (1849-1926) är digitaliserat i april 2008 från Harvard University av Google Books och anpassat till Projekt Runeberg i november 2012 av Ralph E.

Företal.

Det följande är sammanarbetat av föredraget om Kvinnornas ansvar för Ungdomen (hållet i Norrköping $^{27}/_{10}$ på inbjudan av Socialdemokratiska kvinnoklubben) samt föredraget Ungdomensförvildning (hållet i Stockholm $^{6}/_{11}$). Som föredragen endast voro antecknade i korta punkter har återframställningen ej kunnat bli ordagrann. Men i intet väsentligt avseende avviker den från vad som vid dessa tillfällen sades.

*

Ungdomens s. k. förvildning och kvinnornas ansvar för ungdomen.

I.

De män och kvinnor, som samlades till det kyrkliga opinionsmötet i Stockholm den 17 oktober, uttalade som sin övertygelse »att en oroväckande urartning på det sedliga området» utbredde sig i vårt land De anförde som bevis de under sista tiden förövade våldtäktsbrotten; den »sedligt, liv och tänkesätt» nedbrytande propagandan av den så kallade fria kärleken; de pekade på danspalats och gem ensamhetsbad, vykort och fotografier, teatrar och konst såsom uttryck för denna sedliga urartning. Mötet yrkade på de lagstiftande myndigheternas in- grepp för »att hindra alla sådana handlingar av enskilda elkr korporationer, som såra tukt och sedlighet». Man fastslog således den sedliga förvildningen såsom obestridlig; man fastställde som orsaker till denna en hel mängd,på ytan liggande företeelser och man sökte boten för det onda i nya tvångslagar.

Jag vill till en början pröva dels påståendet att ungdomen i vår tid skulle vara mer sedligt urartad än i någon annan tid; dels framhålla att orsakerna äro mycket djupare liggande än de av nämnda möte funna. Och därför är även boten att söka på andra vägar än de i mötesresolutionen angivna. Dessa vägar böra icke tillgripas. Ty de skulle leda ej till sedernas höjning men väl till konstens förnedring och förfall under den trångsinta fanatismens strypningsnit.

*

De beklagansvärda, råa sedlighetsbrotten äro ingenting nytt för vår tid och de bevisa lika litet att ungdomen är sedligt urartad som de lika talrika blodskamsbrotten bevisa att alla de äldre åldersklasserna i vårt land äro sedligt fördärvade. Och dock äro dessa våld — begångna av fäder mot sina döttrar eller av andra äldre anförvanter mot familjens unga kvinnliga medlemmar — icke blott mer upprörande utan för släktets hälsa farligare än våldtäktsbrotten.Ingetdera slaget av brott har något samband med den så kallade tidsandan. Ty inom alla land och tider, liksom inom alla åldersklasser, ha alltid funnits enstaka individer med så våldsamma drifter och så svag vilja att ingen sed eller lag kunnat hejda dem i deras brottsliga tilltag. Redan för trettio år sedan yttrade t. ex. en prästman i västra Sverige att han i fråga om sexuella brott visste ting som om de yppades skulle föra flera av hans församlingsbor i fängelset, men han måste tiga enär han erhållit bekännelserna under biktens insegel. Och vad han om sina konfirmanders sexuella seder kunde berätta visade: att denna lantliga ungdom levde efter den »fria kärlekens» lära långt innan denna blivit förkunnad i några talarstolar eller litterära alster! Som det just var under gången till konfirmationsläsningen, han ertappat dem, torde de ej ha saknat kristliga lärdomar. Vad som skedde i denna vrå av landet, skedde i många andra. Äldre personer kunna även berätta om Stockholms-seder och universitets-seder, som visa att såväl otukt som dryckenskap den tiden voro mer utbredda och togo råare former än i vår. Och vad skilsmässorna angår, voro dessa visserligen mycket mer sällsynta, men i stället hade de gifta männen och kvinnornahemliga förbindelser. Jag minnes huru jag som tioårig — osedd av de äldre — hörde berättas huru, i en liten kuststad, sjökaptenernas fruar läto sina älskare hoppa ut genom fönstren då deras män oväntat återvände. En annan gång fick jag på samma sätt veta om vissa stora godsägares faderskap till en del av godsens barnaskaror. Även då förekommo självmord av olycklig kärlek, men de doldes bättre inom familjerna. Det enda för vår tid nya är att — då sådana företeelser fordom stannade inom bygden och släkten, där de begingos — bli de numera öppet omtalade i pressen. Och detta ofta på ett sådant sätt att det verkar lockande på moraliskt urartade personer — alldeles så som de kroppsliga smittoämnena lättast angripa de redan förut fysiskt svaga. Ingen av sedlighetsivrarna på Östermalmsmötet talade om det enda viktiga i de båda Kumla-mördarnas bekännelse: nämligen att de läst i tidningarna om våldtäktsdåd och därvid tänkt att de själva skulle vilja vara med om ett dylikt. Innan pressen förmår sig att meddela såväl sedlighetsbrott som alla andra brott med torra fakta allenast, i stället för att göra stora sensationella nummer av förbrytelserna, så är och blir det sant vad en lantlig yngling yttrade: »detrackartyg, en inte hittar på själv, det får en lära sej i tidningarna!» Som det av lätt förståeliga skäl just är på landsbygden, de grövsta sedlighetsbrotten i allmänhet begås, så visar detta att varken teatrar eller konst, dans-palats eller fotografier därvidlag öva någon nämnvärd inverkan. Det är endast i mycket sällsynta fall som litteratur eller föredrag kunna haft någon inverkan på sådana sedlighetsbrott.

Den ostraffbara osedlighet däremot, som begås i och genom den samhällshägnade prostitutionen, står i visst samband med de pornografiska böcker och bilder, som funnits i alla tider och mot vilka lagen nu redan ger skydd nog. Men är ens prostitutionen i vår tid mer utbredd än förr? Östermalmsmötet vidrörde ej denna form av sexuell osedlighet: kanske av det skäl T. Holmberg givit med orden att den är mindre farlig än den »fria kärleken», mot vilken mötet var riktat. Och dock torde denna »fria kärlek» — även i sina sorgligaste former — inför en allvarligare eftertanke än den, Östermalmsmötet gav de invecklade problemen, ur släkthälsans synpunkt vara mycket mindre fördärvlig än prostitutionen. Vår allmoge har under generationer tagit sig den »frihet», som nu predikas. Och bland de unga

industriarbetarna leder den »fria kärleken» nog lika ofta till äktenskap som bland lantfolket.

Men prostitutionen leder till intet annat än individernas och familjernas förgiftning. Prostitutionen är den tillåtna utvägen för alla samhälls- och åldersklassers, för de gifta som de ogifta männens enbart djuriska drift. Och det finnes därför en bättre mätare på det sedliga tillståndet än den Östermalmsmötet anlade, nämligen just samtidens ställning till den tillåtna lasten.

Vi finna, om vi bruka den måttstocken, att kampen mot denna last ej längre, som för 30—40 år sedan, anses som »pervers lust att rota i smutsen».

En yngling, som höll sig fri från denna form av osedlighet, var då en så sällsynt företeelse, att han inom

kamratkretsen endast framkallade speord. Läkare tillrådde de män, som någon tid bestått i kampen för sin renhet, att avstå från striden. I våra dagar nalkas kampen mot den reglementerade prostitutionen sin seger och hela världens kvinnor organisera sig mot den vita slavhandeln. De unga män, som avsky denna lägsta form av osedlighet, bli allt fler liksom de läkare, som på hygieniska och sociala grunder, stärka denna avsky.Lika litet som Östermalmsmötet i sin resolution hade något att säga om prostitutionen, vidrörde det dryckenskapen, som dock är en grundorsak till de grova sedlighetsbrotten. Och ej endast detta: många ynglingar bekänna att utan rusets inflytande hade de aldrig kunnat övervinna sin motvilja att besudla sig med prostitutionens smuts. I fyllan och villan ske slutligen inom den så kallade underklassen även många brott mot person och egendom. Inom alla klasser är alkoholen dels en omedel- bar eggelse till sexuellt låga handlingar, dels en stor, medelbar demoralisationsfaktor genom att verka nedbrytande på viljestyrkan och karaktären i dess helhet.

Visserligen finnas nykterhetsvänner bland Östermalms-resolutionens främjare. Men det är förvånande att så många »samhällspelare» tala högt om »ungdomens förvildning» utan att därjämte och framför allt söka hämma det rusdrycksflöde, som har tusen gånger större medelbar och omedelbar skuld i den sedliga urartningen än vare sig litteratur eller konst, föredrag eller nöjesliv!

Icke heller hade Östermalmsmötets resolution något att säga om bostadsförhållandena, vilka i stad som på land äga ett såoerhört inflytande på hemlivets och sedernas förfall. Trångboddheten verkar förråande och förpinande även där familjen är ensam; *inneboendet* är en omedelbar orsak till den fattiga ungdomens sedliga urartning. Ej heller talade man om barnarbetet, som inte allenast avbryter barnens fullgoda kroppsliga och andliga utbildning men även tidigt vänjer dem vid utelivet i städerna och utsätter dem för detta utelivs frestelser. Till detta kommer att barnen genom sitt utomhusarbete erhålla inkomster av vilka hemmet delvis blir beroende och sådant gör barnen svårhanterliga. Barnen vinna på detta sätt medel till sina egna nöjen. Föräldrarna få därför allt svårare att avhålla dem från de nöjen, de med skäl anse dåliga. Nyligen hörde jag även framställas faran av att de organiserade, omyndiga arbetarna erhålla lika löner med de äldre arbetarna, liksom samma rösträtt i föreningarna. Detta gör de unga ej endast självständiga utan ofta fräcka mot föräldrarna med vilka de jämställas. Den återhållande inverkan, som föräldra-myndigheten fordom utövade, saknar sålunda sin ena grundval: barnens beroende av hemmet för sitt uppehälle. Följden härav blir det sakförhållande, som är en

êav tidens sorgliga företeelser: att inom många hem barnen äro herrar i huset. Ty föräldrarna — dels i sin känsla av barnens större bildning, dels på grund av sin ekonomiska likställighet med söner och döttrar — falla nu undan för dessa, även då de allvarligt ogilla deras sätt att leva livet.I Tyskland, där man ju även haft tillfälle att iaktta verkningarna av arbetareungdomens tidiga ekonomiska självständighet, har man, på grund av de missförhållanden till vilka denna ofta leder, föreslagit — och jag tror även genomfört ~ att en del av de omyndiga arbetarnas löner kunna insättas på sparkassa för deras räkning och innehålles till deras myndighet. En åtgärd, som i ungdomens sanna intresse borde mana till efterföljd.

Men ännu betydelsefullare i fråga om ungdomens sedliga urartning är mödrarnas ute-arbete, om vilket Östermalmsmötet ej heller hade ett ord att säga.

Jag hörde nyligen en änka — vilken som sömmerska på en syateljé försörjer sina barn — berätta om sina känslor, då hon tidigt om morgnarna måste lämna dem för att sent på aftonen återkomma. Hon bor i ett stort hyreshus för arbetare, där barnens antal uppgår till omkring tre hundra. Bland dessa barn finnas några rötägg, som på de andra kunna öva det mest förskämmande inflytande. Men mödrarnamåste medvetna härom dock gå bort och lämna barnen åt gårdens och gatans inflytande, såvida de ej hunnit till skolåldern och åtminstone om förmiddagen äro upptagna. Mödrarna ge barnen rumsnyckeln, styra till litet kallmat åt dem och återse barnen vid läggdags. De få, som kunna få plats för sina barn i en barnkrubba, känna sig lyckliga. Inom huset självt finnes ej ringaste anordning till de tre hundra barnens bästa! Samma kvinna talade om den tid, då hon som ung flicka fick försörja sig på sex kronor i veckan, men — tack vare sitt hederliga hem — höll i med att förakta de utvägar genom vilka lika eller än mer svältlönade kamrater — en av dem hade 3 kronor i veckan — lyckades förbättra sina villkor. Då man vet att mödrarnas utearbete göra många tusen barn i landet lika hemlösa som dessa tre hundra; då man vet

att ej mindre än åtta tusen barn uppfostras i fattiggårdarna, ej sällan samman med drinkare, idioter och före detta brottslingar; då man vet att samhället tillåter alkoholister, sinnesslöa och på annat sätt urartade att bli mödrar och fäder till nya barn, som sålunda få än sämre villkor; då man vet att samhällets hittillsvarande syn på de oäkta barnen ofta skaffat dessa desämsta uppfostringsvillkor; då man vet att många föräldrar göra barnen till krymplingar, tiggare och brottslingar; då man slutligen vet att bland de tjugosju tusen barn, för vilka samhället i vårt land nödgas vara uppfostraren, många hos sina fosterföräldrar eller inom barnhem och anstalter leva i mycket ogynnsamma villkor för den moraliska fostran — ja, då förvånas man sannerligen icke över att de flesta brott begås mellan femton och tjugoett år liksom de svåraste mellan tjugoett och trettio! Denna ålder är ju inom alla samhällsklasser den farligaste liksom den mest avgörande för den senare levnadshållningen.

Östermalmsmötets talare uppehöllo sig ju visserligen mer vid sederna än vid brotten. Men i avseende å de ena som de andra gälla den store tyske kriminalpsykologens ord:

»Vår tid har ej fler födda förbrytare eller genom yttre förhållanden tankeförsvagade människor. Men de beklagansvärda offren för ingen eller dålig uppfostran ökas. Ty den dag i dag som städse förut är ungdomens brottslighet väsentligen en produkt av den härskande samhällsordningen och av föräldrarnas sociala förvärvsförhållanden.»

Ingen tänkande kan bestrida, att den dagi dag samhällets brott mot ungdomen äro många gånger större än ungdomens mot samhället

*

Utom de nämnda orsakerna till en del sorgliga företeelser bland nutidens ungdom, finnas andra, som stå i samband med riktningar inom tiden, vilka i och för sig äro goda eller — tills vidare — oundvikliga. Till de senare hör möjligheten att numera lätt förflytta sig från hembygden till andra arbetsplatser. Det ligger ett oberäkneligt moraliskt stöd i att vara känd inom sin hemtrakt, där man icke vill bli »utskämd» och där man har släkt och vänner, som med råd och dåd öva en fostrande inverkan. I den nya bygden åter saknas hela det etiska tryck, som hembygden utövar: man har inget rykte att uppehålla, ingen släkt för vilken det dåliga ryktet blir en anledning till bedrövelse och blygsel. De unga, som sålunda äro lössläppta, låta sig också gå på ett sätt, som vore dem omöjligt i hembygden.

Vidare kommer skolans alltjämt ökade krav på barnen liksom omhändertagande av barnen. Hemmet är, för många barn, numera endasten mat-, sov- och läxläsningsplats. De glada och förtroliga hemstunderna — under vilka modern samlar barnen omkring sig till sagor, prat, musik, läsning och lek — försvinna allt mer och därmed en av de mest uppfostrande och förinnerligande inflytelser i barnens liv. Skolan tar nu även en god hand om barnens lekar och nöjen; därjämte upptages fritiden av klubbar och föreningar, idrott och scoutliv: allt i och för sig nyttiga ting, som öva en fostrande inverkan. Men de utarma hemlivet och göra de unga utåtvända. Föräldrarna ha så vant sig att vara fria från omtanke om barnen, att om någon skola har försökt lägga självarbetet till skolrummet, ha föräldrarna klagat att de ej kunna sysselsätta barnen hemma! Vilja föräldrarna inskränka barnens förenings- och sportsliv till förmån för hemmen, då ropa barnen att hemmen ej ersätta sålunda förlorade fröjder.

Barnen ha i detta fall ofta rätt. Ty även när förvärvsarbete ej drar modern från hemmet äro barnen ofta hemlösa på grund av i ena fallet mödrars och fäders eget nöjesbegär, i det andra på grund av alla deras sociala uppgifter. Redan på 1880-talet skrev jag — med anledning av det även då hörda talet om

skolungdomens urartade seder — om de ungas hemlöshet.Se Tidskriften Verdandi 1887. Uppsatsen är omtryckt i Barnets århundrade. Samtidigt utgav nuvarande biskop Personne med anledning av dessa företeelser bland skolungdomen — som mina då ännu ej skrivna böcker icke gärna kunnat demoralisera! — sin skrift Strindbergslitteraturen och osedligheten bland skolungdomen. Vad jag då skrev har alltjämt sin tillämplighet. Innan skolan återger barnen åt hemmen under eftermiddagarna — genom att självarbetet förlägges till skolan — och innan mödrarna återgivas från utearbetet eller återtaga sig från samhällsarbetet under den tid, barnen kunna tillbringa i hemmen, kan i stort sett ingen hemlivets pånyttfödelse bli möjlig. Och innan hemlivet pånyttfödes, är

det lika dåraktigt att fordra en i alla avseenden utmärkt ungdom som att be i kyrkorna om solskensväder när det blåser regnvind!

De nu nämnda liksom andra omvandlingar av förhållandena till ungdomens bästa, kunna endast ske genom ett nytt kvinnosläkte, det som vunnit alla de rättigheter, nutiden kämpar för. Men må ingen ung kvinna under kampen glömma Kleists ord:

»Du är född till moder. Lägg den tanken såsom ett pansar av diamant omkringditt bröst så att intet annat där intränger för att förvilla visheten: att av alla de uppgifter, du kan fylla för mänskligheten, är ingen större än den att fostra en ädlare mänsklighet.»

För varje människa, som verkligen genomtänker de här i korthet antydda orsakerna till det unga släktets delvisa urartning, blir det ofattligt att kvinnor finnas i vårt land vilka tala om att vi på fosterlandets altare böra offra vår rösträtt! Som om det icke vore den mest fosterländska handling, kvinnorna just nu kunna utföra, att åt sig erövra makten till verksamt arbete mot dryckenskapen och den vita slavhandeln, bostadseländet och barnarbetet och så många andra missförhållanden, först och sist mödrarnas förvärvsarbete utomhus under barnens tidiga år. Det är icke allenast kvinnornas rätt, det är deras högsta plikt att skaffa sig makt över de villkor, som avgöra det nya släktets fysiska och psykiska utveckling, över omdaningen av det samhällsskick och de lagar, som skola bestämma detta släktes väl eller ve. Så långt ifrån att kvinnornas rösträtt bleve till skadaför försvaret komme den i stället att verka mer än något annat till stärkande av försvaret. Ty utan tvivel torde kvinnorna hos oss som i andra land rikta sitt politiska arbete på att Sverige skulle erhålla ett kroppsligt som andligt starkare och sundare folk. Och detta måtte väl vara den allra viktigaste delen av försvarsfrågan, eftersom det i farans stund först och sist blir beskaffenheten av människomaterialet — och endast i andra rummet av krigsmaterialet — som avgör ett folks nationella oberoende och bestånd!

II.

Det var antagligen med avsiktlig ytlighet, Östermalmsmötet behandlade orsakerna till det faktum, att vissa slag av sexuella brott under senaste åren ha, om än i ringa grad, ökats. Men det vore, å andra sidan, avsiktlig ytlighet att frånkänna nutidens nöjesliv all skuld i den sedliga urartningen.

Redan i juni detta år framhöll jag nödvändigheten av en allvarligare syn på nöjeslivet och behovet av nöjeskultur.Föredraget om Nöjeskultur — som hölls i Göte- borg och Trollhättan på inbjudan av arbetarkommunerna — offentliggöres nu i en artikelserie i veckotidskriften Biografen. Det utkommer senare som broschyr. Grundtanken i föredraget är att ungdomen måste bli allt mer självverksam i sina nöjen, såsom den t. ex. redan är det vid idrotten, folkdanser, danslekar och — i somliga skolor och klubbar — teaterlekar, liksom vid sinnrika spel m. m. Man bör låta den erfarenheten bestämma sitt handlande att nöje uppstår genom kraftutveckling och att, när kraften ej finner oskyldiga och ädla mål, söker den dåliga. Det är med ett ord ej nya tvångslagar vi behöva, utan insikt i de psykologiska lagarna, ifall vi verksamt vilja motarbeta sedernas urartning genom de dåliga nöjena.Men i stort sett äro de företeelser, som Östermalmsmötet påpekade, snarare följder av tidsriktningen än orsaker till densamma. Tidsandans lösen inom alla klasser och alla områden — även nöjeslivet — är företagsamhet och förvärv. Pengar, mycket pengar, allt mer pengar, detta är för de bättre som för de sämre samhällselementen livets grundtanke. Är det underligt om de, som förtjäna sitt uppehälle på människornas obildade nöjesbehov, icke visa sig mera samvetsgranna än t. ex. alla de, som med dåliga eller förfalskade varor tillfredsställa andra livsbehov? Är det underligt att i ett samhälle, där allt fler fäder förfalska och förskingra, allt fler söner som skolpojkar fuska eller snatta? Är det underligt

att i ett samhälle, där fäder och mödrar låta hela sin årsinkomst gå för att tillfredsställa de allt mer uppjagade lyx- och njutningskraven, också söner och döttrar vilja »leva flott» på föräldrarnas bekostnad? Ur denna låga syn på livets alla värden, följer även den låga synen på de erotiska värdena, som också de sjunka ned till lek eller lusta.

Den yngling, som lever högt på föräldrars, mecenaters och kamraters pengar; som ej blyges att dricka champagne när hans understödsgivare dricka vatten, blir sedan ej sällan den, som förskingrar när han ej längre får låna; eller som gör dåliga verk för att tillmötesgå den köpstarka publikens smak; eller som sviker en kvinna, en övertygelse, ett ideal när detta lönar sig i form av möjligheter till ett nytt erotiskt äventyr eller till ett »högt liv». Förunderliga missbruk av orden! Ett »högt liv» borde kallas ett av självständighet och idéer uppburet. Men däremot måste det, som nu kallas »högt», erhålla sin rätta beteckning: andligt fattighjonsliv. De genom detta nadssätt i landet bortrullande miljonerna taga med sig så mycken stolt självkänsla, så mycken modig självständighet, så många tillfällen till lugnt oberoende, hälsofull livsglädje, varm hem-levlycka, ädel kultur att vi sannerligen ha skäl att mäta dem, ej blott i förlorade medel för försvaret, men i förlorade möjligheter för en sådan livsförelse, som blir avgörande för folkhälsan och folkkraften i fredens som i ofredens tider.När studenter t. ex. åka i bil mellan Stockholm och Uppsala för att äta festmiddag på Hasselbacken; när unga män ur överklassen bestå sig cigarrer à 1,50 styck och konjak à 2,50 glaset — är det då underligt om arbetarna bestå sig det brännvin och de mullbänkar, som Hedin nyligen manade dem att offra på försvarets altare, medan ingen maning hördes till studenterna att där offra cigarrer och punsch!

Först när de äldre omvärdera sina värden, kan man begära att ungdomen skall inse att ett liv, som svinner mellan förvärv och förströelse, icke är värt att levas.

De, av arbete och samhällsuppdrag jagade, föräldrarna anse som en vinning av sitt mödosamma liv att de kunna låta sina barn njuta av allt, de kunna bjuda dem. Särskilt inom arbetarhemmen, där föräldrarna ofta slitit ont, är det en lätt förståelig önskan »att barnen ska ha det bättre än vi själva haft». Och det är självklart att allt, som verkligen behöves för barnens fulla kroppsliga och andliga utveckling, detta bör hemmet ge dem i mån av sinatillgångar. Där hemmen ej äga tillgångar, bör samhället inskrida.

Men i vår tid — då förmögenheter växa och smälta som snöbollar; då motsatsen mellan samhällsklasserna hos de fattiga alstrar en djup bitterhet, särskilt vid åsynen av vad de rika kunna slösa på sina barn och de fattiga nödgas se sina umbära — ville jag till efterföljd anbefalla några föredömen från äldre tider. Det ena var en svensk allmogekvinna, som till sin son — vilken som yngling deltog i Sveriges sista krig — brukade vispa upp vällingen med vatten, medan hon åt tjänarna vispade upp den med mjölk. »Ty,» sade hon till sonen, »jag vet inte om du alltid får råd att ha mjölk i din välling.» Det andra var en engelsk hertiginna som, då hon tidigt blev änka med en enda son som arvtagare till den stora förmögenheten, besinnade hur många sådana unga arvtagare, som gått förlorade på grund av den säkra ställningens och rikedomens demoraliserande inflytande. Hon bosatte sig därför i ett enkelt hus, lät sin gosse uppväxa i tron att han behövde arbeta och först när hon vunnit sitt mål — att göra honom till en nyttig medborgare — lät hon honom inträda i sina medfödda rättigheter. Det tredje exemplet är detav Runebergs mor, som lördags- och söndagsafton höll stugan öppen för sonens unga vänner, då dessa ville dansa och leka. Men ingen annan traktering bjöds än den vattsån gav då de voro törstiga!

Det är icke bokstavlig efterföljd av dessa föredömen, jag anbefaller, men väl anden i desamma. Med andra ord: att man aldrig bör ge barnen allt, som hemmet kan ha råd till; att man aldrig bör låta barnen lita på oförtjänt ställning och rikedom i stället för på egna krafter; att aldrig hemmet bör neka dem frihet för sund ungdomsglädje men ge denna anspråkslösa former. Jag vet själv huru tacksam jag varit mot mina föräldrar för de ytterst enkla vanor i vilka vi barn uppfostrades. Ty när sedan fattigdomen kom, då var den — ur vardagsvanornas synpunkt — ej svår att bära. Jag har själv — inom kretsen av vänner och anförvanter — iakttagit att de barn blivit dugligast, som med egna ögon sett nödtvånget av mors och fars allvarliga arbete för familjens bestånd och som själva, i mån av sin förmåga, deltagit i detta arbete. Sålunda ha de förtjänat de fickpengar, de kunnat bruka till sina nöjen. Och så borde alla, allt från späda år, själva förtjäna de slantar, som gå tillkarameller eller andra fröjder. På samma sätt vet jag att det är de hem, där föräldrarna villigast och sinnrikast giva barnen tillfälle till oskyldig

ungdomsglädje, som säkrast behålla barnen hemma. Nutidens hem ha i regeln icke funnit den rätta medelvägen mellan barnens rätt och deras plikt. De ofta överansträngda föräldrarna ha inte ro att bereda barnen den lekfrid, som är barnens rätt — så mycket mer, som leken hör till de viktigaste medlen för barnets utveckling — och ej förmåga att finna för barnet lämpade hemsysslor. Så väl hem som yrkesskola måste samverka för att hos barnen väcka den arbetsglädje och arbetsheder, som i vår tid avtaga och sålunda medelbart göra sinnet mer vänt till njutningar och nöjen. Å andra sidan blir det ensidiga och oändliga läs- och examensplugget en anledning till behovet att dessemellan »slå sig lös».

Om vi finna arbetarklassens ungdom alltför tidigt oberoende av föräldrarna, så är å andra sidan den fara större, som de i det orimliga förlängda studierna medför: att ungdomen lever på sina föräldrar ännu i den ålder, då den borde vara självförsörjande. Här har man mycket att lära av Amerika, där de unga männen och kvinnorna sätta sin stoltheti att på olika sätt själva bidraga till sitt uppehälle under sin akademiska studietid.Endast de rikaste undandraga sig detta. Även förmögna fäders söner finna det hedersammast att medarbeta till sina studiekostnader. Så träffade jag nyligen en ung kalifornier, som under sommarferierna gått bland de andra lönarbetarna på sin faders orangeplantage. En annan rik mans son var om somrarna spårvagnskonduktör, om vintrarna med. stud. överallt finner man studenter under sommartiden som jordbrukare eller trädgårdsarbetare; anställda som biljettförsäljare under säsongens livliga samfärdseltid eller såsom uppassare, såsom lärare under terminerna. Även studentskor ta plats som barnasköterskor och uppasserskor om sommaren och som lärarinnor under vintern.

Härvid är att märka att, medan folk-(botten)- skolan och den högre skolan (till omkring 18 år) i Amerika äro fullkomligt fria, äro universitetsstudierna mycket dyra.

Det hos oss vanliga låne- eller understödssystemet kan ju äga den fördelen att — i bästa fall — förkorta studietiden och bereda en djupare studiero. Men dessa fördelar torde icke uppväga den stålsättning av personligheten, som det amerikanska sättet medför. Detta danar en helt annan samhällsopinion, ur vilken följer att de unga män och kvinnor, som måste anlita lån för att fullfölja studierna, anse det som den största skam att icke snarast möjligt återbetala lånet, medan i den gamla världensnart endast de gamla äga kvar den forna stoltheten »att göra rätt för sig». Samhället omhändertager nu på så många sätt barnen och ungdomen, att dessa under den övergångstid, i vilken vi leva, ofta förlora blicken på sin plikt under pockande på sin rätt.

Visserligen är denna rätt den största av alla och ännu långt ifrån att vara allmänt erkänd och tillgodosedd. Detta sker först när var begåvning i varje samhällsklass får full utbildningsmöjlighet.

Men om vi å ena sidan måste ställa allt högre krav på samhället i fråga om ungdomens livs- och utvecklings villkor; om vi allt starkare böra betona samhällets skuld i ungdomens sedliga urspårande, så fordrar rättvisan att också allt starkare betona hemmens skuld i den senare och hemmens likgiltighet i fråga om det förra. Det är icke vare sig rättvist eller vist att, som det alltför ofta sker från socialistiskt håll, uteslutande framhålla samhällets plikt och samhällets skuld, en tendens, som kan medföra framtidsvådliga verkningar.Ett exempel må bevisa vad jag här menar. Ett välmående par hade förra vintern, på grund av arbetslösheten, tagit två barn ur en arbetarfamilj som matgäster. De fingo emellertid veta att fadern förtjänade sex kronor om dagen och frågade honom varför han, under dessa förhållanden, anmält sina barn till fri bespisning? Han svarade: »det måtte väl inte vara för mycket att de rika föda mina ungar; jag har annat att använda pengarna till». Det välmående paret ville ej låta barnen umgälla faderns ansvarslöshet utan läto dem behålla sina matdagar. Men då de tillsade barnen att säga »tack för maten», fingo de svaret: far hade sagt dem att de icke behövde tacka för maten ty det var bara de rikas skyldighet att ge mat åt de fattiga. Denna sanna berättelse talar för sig själv om föräldrarnas del i den oförsynthet, som man ofta med rätt förebrår den uppväxande ungdomen.

Den ungdom, som hör till de ideligt hjälpfordrande, är icke den socialistiska. Men den av samhället allt mer krävande tidsandan har slappande inverkat i vida kretsar. Och det slags folk, som skyr arbetets och försakelsens allvar, blygas icke att t. ex. tigga för »verk», som de varken börjat eller någonsin komma att fullborda.För alla oss, som hoppas på det nya samhälle, där varje barn skall erhålla en full utveckling av sina bästa anlag, och där

alla barn skola äga samma möjligheter till den för dem bäst lämpade arbetsuppgiften, men också alla barn uppfostras i begreppet om den ovillkorliga arbetsplikten, bli drag som de nämnda oroväckande. Ty ett släkte, som lär sig ställa allt högre fordringar på samhället men allt ringare på sig själv, är sannerligen icke det,

som kan skapa »framtidsstaten», den stat, som måste vila på allas arbetsplikt, allas ansvarskänsla och allas ömsesidiga hjälp. Ur denna synpunkt är den urartade moralen i fråga om ekonomisk heder, självständighet och stolthet mycket mer oroande än den sexuella urartningen.

III.

Då fädernas nutida arbetsbörda såsom familjeförsörjare, föreningsmedlemmar, politici m. m. i de flesta fall gör dem ur stånd till ett sammanhängande och målmedvetet uppfostringsarbete, är det alltjämt på mödrarna, som största ansvaret för barnens första fostran vilar.

Men det vore omänskligt att ställa de stackars mödrar till ansvar, som under veckans alla dagar gå ut tidigt om morgonen och komma hem sent om kvällen och som om söndagarna måste tvätta och laga och koka för veckans behov. Endast de mödrar, som få stanna i hemmet, kunna ansvara för vad detta ger eller icke ger barnen. Och om vi se på de hem, som ännu äga modern, så finna vi många fattiga hem, där präktiga barn bli

fostrade och många hem, ur vilka dåliga barn utgå ehuru de hemmen kunnat ge dem alla möjligheter för den bästa utveckling. Vi finna samvetslösa mödrar i alla samhällsklasser, lika väl som samvetsgranna. Vi se huru de samvetsgranna stundom erhålla förlorade söner och döttrar, medan de samvetslösa då och då kunna framvisa en god avkomma. Vi måste, med ett ord, taga hänsyn till ärvtliga anlag på ont som gott till kamrater och andra inflytelser på gott som ont liksom när vi bedöma resultaten av hemmens fostran, då dessa resultat synas förvånande goda eller förvånande dåliga — jag menar förvånande på grund av hemmens art Men då de äro goda, torde man i de flesta fall kunna påstå att det i främsta rummet är mödrarnas ansvarskänsla och allvar, som gjort det bästa även av ogynnsamma yttre förhållanden. Funnes icke alltjämt så många pliktmedvetna mödrar i landet — icke minst i de fattiga hemmen — då vore det svenska folket icke som helhet taget så värdefullt som det, trots all klagan över »tidens ondska», i själva verket är.

Detta erkännande hindrar icke att ofantligt mycket fattas även i de goda mödrarnas insikter om och utförande av sin fostrandeuppgift Denna är så oändligt mycket mer krävande och sammansatt än vad ens de yppersta nutidsmödrar inse. Hur få av dessa ha ännu anat hela innebörden i Ibsens djupa ord till kvinnorna:

»Det är på mödrarna det beror; beror på om de genom mödosamt och långsamt arbete förstå att väcka en medveten vilja till kultur och disciplin. Ty dessa måste finnas i människorna innan hela folket kan höjas. Det är kvinnorna, som ha att lösa mänsklighetsfrågan. Det är som mödrar de skola lösa den. Och endast så kunna de det. Där ligger den stora uppgiften för kvinnorna. Kvinnosaken är för mig en mänsklighetens sak. Det är också önskvärt att kvinnofrågan löses. Men ej som huvudmåL»

Detsamma kan man säga om den sociala frågan. Den må lösas huru väl som helst, men så länge mänskligheten har de låga lidelser kvar, dem en vaken mor i sin barnkammare kan iakttaga — således innan barnen kommit i beröring med de yttre förhållandenas demoraliserande inverkan — få vi ingen ny värld. Ingen socialismens seger skaffar bort alla antisociala drifter ur barnasjälen. Men mödrarna kunna utföra detta underverk närkvinnofrågans fulla lösning givit dem samhällelig makt att undanröja de yttre orsaker, som släktled efter släktled närt dessa drifter och när de genom lagstadgad utbildning för moderskallet själva vunnit den disciplin och kultur, de behöva för sin uppfostrande uppgift.

I många hem finns nu varken disciplin eller kultur. I somliga förstår modern att skapa disciplin men icke kultur. I andra finnes en fin estetisk kultur men utan disciplin. Hur få mödrar äga de för uppfostran mest oumbärliga egenskaperna: vishet att urskilja det väsentliga i fråga om vad man av barnen obevekligt bör fordra av lydnad, självbehärskning och andra goda vanor; fasthet vid inpräglandet av dessa vanor och, under alla barnens åldrar,

godhet och glädje. Men icke den godhet, som visar sig i klem och smek, icke den glädje, som framkallas genom ständig lek och skoj, genom oupphörliga gåvor och nöjen. Nej, den väsendets godhet och glädje, som bli outtömliga källor till värme och ljus i hemmets luft. Det finnes ömma mödrar, som äro efterlåtna och hållningslösa; det finnes andra, som äro stränga nog men hårda och bråkande. Hur ofta har icke en mor, isynnerhet i de trånga arbetarhemmen,

genom slammer och skräll jagat ut barnen på gatan, då dessa inte bättre önskat än att få sitta i en vrå med sin bok! Hur ofta packar icke modern in hela familjen i köket, medan »rummet» står uppstädat för sällsynta »hög- tidliga» tillfällen — som om någon högtid vore viktigare än den, att varje dag bereda man och barn trevnad i hemmet! Hur ofta skickar ej modern ut barnen, därför att deras »bråk» stör hennes arbete och hon icke bryr sig om att tilldela barnen några små sysslor, som bleve avledare för deras verksamhetsbehov. Hur ofta stores icke onödigtvis barnens oskyldiga lek. Huru ofta förstöra icke föräldrar lekens utvecklingsvärde genom att överlassa barnen med färdiga leksaker och för deras ålder olämpliga nöjen. Barnbaler med champagne- supéer, ständiga teater- och biografbesök, allt slags dyrbart sportmaterial; en toalett-lyx, som tävlar med de vuxnas — allt detta ge dåraktiga rika föräldrar sina barn. Vem kan undra på att de fattiga i sin ordning klema bort sina barn? De ena som de andra misslyckas fullkomligt i sin strävan att göra barnen lyckliga. Ty lyckan består, ej minst under barnaåren, i själv-verk-

*

samhet, i skapandets glädje. Vem kan undra på att ur dessa förutsättningar de följder visa35

sig som sedan kallas ungdomens själviskhet och njutningslystnad, dess nöjesraseri och tygel- löshet? Hur ytterst få äro ej de hem, som genom en målmedveten hälsoplan, en genomförd härdning i fråga om diet och kläder, frisk luft och kroppsrörelser förstå att i barndomen grundlägga och i ungdomen bevara hälsan och den könsliga renheten? Man förbiser vanor som bli oseder och oseder, som kunna bli brott. Man inför vanor, som anses goda och dock erhålla farliga följder.*

Med ett ord: huru få äro ej de barn, som kunna säga: »Vi blevo följdriktigt fostrade att lyda utan fruktan och med fri vilja; att känna stolthet av vår självbehärskning; att villigt ge den ömsesidiga hemhjälpen; att med jämn-

* I detta samband har jag, av bildhuggaren Aron Järndahl, fått ett meddelande, som här i korthet må anföras i och för väckande av eftertanke i detta ämne. Med hänvisning dels till våra förfäders be- klädningssätt, dels till däggdjuren — vilka ha den sva- gaste hårbeklädnaden omkring sina könsorgan — på- står han: att nutidens överdrivet varma beklädnad liksom de alltför varma baden äro en av orsakerna till den alltför tidiga könsmognaden och de överuppjagade sexuella drifterna. Den, som är intresserad för när- mare inblick i denna tanke — för vilka Järndahl hoppas de vetenskapliga experimentens stöd — kunna utbyta meddelanden med honom själv, per adress Tvetaberg.I

I

mod bära motgångar och uthärda motstånd; att erfara det välgjorda arbetets ära och njuta det självvunna nöjets ljuvhet.»

Emedan en sådan fostran i vår hetsade tid blir allt sällsyntare, bli också de unga allt tal- rikare, som kasta bort sorgens eller missräk- ningarnas börda med sitt liv. Visserligen bör man inför dessa företeelser minnas att den nevros, som hela nutidslivet — ej minst skolan — alstrar, har sin dryga skuld häri; visser- ligen bör man erkänna, att den förfinade käns- ligheten hos nutidens ungdom gör många kränkningar olidliga dem äldre tiders ungdom tog med lugn. Men en stor orsak är helt visst att den genom uppfostrans veklighet uppkomna livsillusionen brister vid första hårda grepp av verkligheten och då finnes ingen kraft att besegra livsledan.

*

Även när föräldrarna gjort sitt allra bästa vid den fostrande uppgiften; även när de en- samma eller med samhällets hjälp kunnat göra allt som är önskvärt för barnens fysiska och psykiska kultur, så kan man lika litet i vår som i någon annan tid hindra att de unga under de37

kritiska ton-åren — den s. k. slyn- och slyngel- åldern — ofta bli ytterst svårledda. Retlighet, överspändhet, växlingar mellan tungsinne och vild munterhet hör alltid till denna ålder. I vår tid har den större förtroligheten mellan föräldrar och barn — liksom inom arbetsklassen den ovan påpekade likställigheten — haft till följd att de unga under dessa år ofta visa sig vanvördiga och hänsynslösa. Och det stannar ej vid väsendet. De slå ofta in på vägar från vilka föräldrarna stundom med all rätt söka vända dem. Vår tids föräldrar få ännu oftare än andra tiders erfara att, om de så gåve allt sitt hjärteblod, kunna de icke hindra barnen från de smärt- samma upplevelser, barnens egen halsstarrighet bereda dem. Först när de unga bli visa genom sina egna sår skola de kanske ge föräldrarna rätt. I många fall komma de nog aldrig att ångra de livsförsök, som visserligen kostat dem dessa sår men tillika givit dem rikare livsrön. Om det sålunda må medges att ungdomen i vår tid är mer ohövisk i sina former och mer be- slutsam i valet av sina egna vägar, så är det långt ifrån fallet att vår tid har fler förlorade söner, inom vare sig över- eller underklass, än för några årtionden sedan. I min barndom talade man med dämpad stämma om söner i Amerika38

— något som då betydde att de varit oför- bätterliga eller vanärade. De förlorade sönerna äro tvärtom i vår tid färre, såvitt jag kan finna av en jämförelse mellan de familjer, jag kände i min ungdom och dem jag nu känner, där knappt en enda sådan son finnes. Och dock rådde strängare tukt i de hem, där jag i min ungdom såg de urspårade. Men orsaken till bättringen är att, medan ungdomen ännu för tjugo—trettio år sen icke erhöll någon hjälp från samhället och allmänmeningen i fråga om att motstå frestelserna, så finnas i vår tid en mängd nya, gynnsamma inflytanden i detta avseende.

Först måste man då ställa hela det väldiga, av ungdomen själv bedrivna nykterhets- arbetet; vidare den genom sexuell upp- lysning bekämpade prostitutionen; framför allt det alla lager genomträngande

folkbildningsarbetet, inom vilket ung- domen själv — genom godtemplarnas och socialisternas organisationer — gått i spetsen. Men först och sist genom socialismen, med dess till allvarliga intressen, social ansvars- känsla och stora mål tändande väckelse. En i Stockholm känd — och avgjort a n t i socialistisk

— polisman yttrade nyligen till en av mina39

vänner: att socialismen har en ofantlig för- tjänst i den på senare årtionden märkbara minskningen i råheten. Den samhällsklass, som för 30 år sedan i rus och slagsmål, i kortlapparna och »Fädernes- landet» ägde sina förströelser, har år efter år allt mer ryckts upp till andliga intressen. Folk- bibliotek och föreläsningssalar ha ej varit öpp- nade förgäves. Föreningslivet har — bland mycket annat — varit en skola i disciplin, i hållning och skick.

Även nutidens skolor utveckla de sam- hälleliga känslorna hos ungdomen, liksom idrotten upptar och förädlar den förut råa kraften. Verkan av allt detta är att vår tid, jämte en del förvildad ungdom, inom alla klasser och åskådningar fått en ungdom, ypperligare än någon annan tid ägt den. En ungdom, där såväl de radikalt fritänkande som de kristna äro fyllda av social ansvarskänsla, av själv- behärskning över sitt driftliv, av erotisk ideal- ism, av ädel offerlust för höga mål. En sådan ungdom fanns knappt i min ungdom. Även i de fall, då kristendomen gav de den tiden unga en allvarlig livshållning, stodo de långt efter nutidens kristna ungdom i samkänsla med det hela. Det var endast i en eller annan form av40

välgörenhet som det sociala samvetet då uppen- barade sig.

Det är, med ett ord, en stor orätt mot vår tids ungdom att fälla en allmän dom över densamma såsom mer sedligt urartad än äldre tiders.

IV.

Från många håll hör jag nu den upprörda frågan: »Vill ni således påstå att allt är väl ställt, att inga oroande

företeelser finnas i fråga om t. ex. den sexuella sedligheten?» Och jag vill oförbehållsamt medge att en sådan företeelse finnes.

Denna är att de unga flickornas nu- tida frihet att — gemensamt med yngling- arna — arbeta, studera, sporta och roa sig utomhus, icke enbart haft den följd, man i min ungdom väntade: att de unga kvinnorna i alla avseenden skulle höja de unga män- nens seder. Flickorna ha tvärtom alltför ofta antagit manliga oseder.

Behagsjuka kvinnor ha funnits i alla tider och förförerskan är ingen ny företeelse. Men hon framträder nu med större yttre fräckhet41

just vid sådana tillfällen som t. ex. i danspalats och gemensamhetsbad m. m. När denna typ förr var barhalsad till midjan, är den nu »bar- fota upp till halsen». Då man förut nöjde sig med ögonkast och handtryckningar, är man nu för tiden mer oblygt anfallande. Vad man i min ungdom inom den bildade klassen kallade »pig-fasoner» möter man nu ej sällan inom den s. k. överklassen. Det är ej endast fabriks- samhällenas flickslinkor, som dricka, röka och äro lättfärdiga samman med ynglingarna, nej, den s. k. familjeflickan uppträder stundom på samma sätt. Och det är icke knarriga gamla damer eller herrar, nej det är unga och fri- sinnade män, som jag hört beklaga att de nutida unga kvinnorna ej alltid ge det strålande föredöme av ren och vacker livs- hållning, som är ynglingarnas bästa hjälp i strävan efter en sådan. Det nya och glädjande i vår tid är att bland de unga männen ttt9 visserligen ännu litet men dock växande, antal finnes, som äro i stånd till en sådan livs- hållning även på det erotiska området. Det oroande är att det finnes ett ännu litet men växande antal unga kvinnor, som icke anse det som »fall» utan som »frihet» när de sjunka42

ned till den erotiska och ekonomiska lösaktighet, som tidigare varit ett männens »privilegium».*

Efter det ovan sagda vet jag att man från många håll utropar: —

»Du själv bär stor skuld för de missförhål- landen, du nu dömer.» Jag svarar:

Ingen har skuld för förvrängnin- garna av sin lära. Det är endast genom

* Vad särskilt gemensamhetsbaden angår, så bör här betonas att dessa utomlands länge pågått men under fullt anständiga former. I detta som andra

fall bestämmer vanan ofta anständighetsbegreppet. I Amerika t. ex. anses våra badseder, där männen icke erhålla manliga utan kvinnliga badare, oerhört oanständiga. I Finland t. ex. anses de gemen- samma bostaden av allmogeklassen fullt anständiga. För femtio år sedan menade man stundom att bad i öppna sjön vore opassande för unga flickor, och att ett par makar badade tillsammans betraktades såsom ytterst oblygt. Att föreställningarna om blygsamhet sålunda växla hos olika folk och under olika tider, är en sanning, som sedernas historia till överflöd bevisa. Jag tror med Fröding på en tid, då naken- heten kommer att äga oskuldens hela frimodighet. Men innan dess behöves, allt ifrån spädaste barn- domen, också här den kultur och disciplin, som en- samma kunna skapa en sådan andra oskuld. I en del enskilda fall finnes den redan. Men sannerligen icke hos d e unga flickor, mot vilkas närgångenhet fin- känsliga unga män nu värja sig!43

förvrängningar, flertalet i Sverige kän- ner mina läror. Det är i regeln endast dessa förvrängningar, som de unga hört, vilka kalla sig eller kallas mina lärjungar, när de föra ett lösaktigt liv. Det är icke nog med att mina skrifter äro okända av de flesta, som för- döma — eller åberopa — dem; deras syfte har därtill blivit fördunklat genom den täta slöja av förtal i vilken min person under år- tionden varit svept. Ett förtal, som brett sig runt landet och från Sverige till andra land och har blivit godtaget hur smutsigt eller hur löj- ligt det än må ha varit! Jag bar det länge med det rena samvetets ro. Men vad det kostade mig av inre kraft för att ej förbittras, hör till det myckna, som ingen vet av dem, vilka tanklöst utbreda förtalet. När slutligen en Strindberg drev det till sin yttersta höjd och många trodde honom, frestades jag att välja landsflykten framför att återvända till ett land, där jag så länge erfarit sanningen av professor Sundbärgs ord: att man i Sverige är lika värnlös mot förtalet som en människa utan bössa bland djungelns vilda djur! Endast styrkan i den känsla, som man även frånkänt — och alltjämt frånkänner — mig, fosterlandskärleken, kunde besegra plågan av att i det egna landet

ej allenast personligt framstå i den mest van- ställda gestalt utan framför allt att genom denna vanställning av min person och mina ord för- lora det väckande inflytande, som jag med mina verk velat utöva.

Mina böcker ha ej endast blivit falskt tydda, de ha även varit svårtillgängliga för flertalet. Intet är således vissare än att — då de nu kallas det onda utsäde, som slutligen bär frukt i illdåd sådana som Kumlamordet och andra liknande — ha de sålunda talande ingen aning om vad de tala om.

De ha således ingen allvarligare plikt än att i mina, nu i billiga upplagor tillgängliga, böcker (»Barnets århundrade» samt »Kärleken och äktenskapet», d. v. s. Livslinjer I) taga kännedom om vad jag verkligen lärt ungdomen. Anklagelsen att demoralisera ungdomen har aldrig brett ens det lättaste moln över mitt inre medvetandes klarhet. Ty jag vet att de, som läst dessa böcker och som förstått dem och som efterlevat dem, dessa unga höra icke till landets sämsta utan till dess bästa ungdom. Men det kräver möda att läsa rätt eftersom det är på skiftnin- garna, den rätta förståelsen beror. Jag har dock45

många bevis från såväl utländska som svenska läsare att, med god vilja, dessa skiftningar kunna bli urskilda om det än kostar tankearbete. Det är nämligen mycket lätt att förstå den, som har en livsåskådning, rak och smal som en flaggstång från vilken den fana svajar, som han svurit. Men en sådan flaggstång har med livets träd ingen annan likhet än den uppåt- strävande resningen. Livet har mångfaldiga och berättigade sidovägar och förgreningar, dem jag ej kan bortse från, även när jag talar om den huvudriktning, ungdomen bör följa. Endast det ur livets synpunkt sjuka och döda har jag behandlat utan hänsyn.

Jag har talat om självhävdelsen i min mening av rätten till d e livsvillkor, som göra livet till ett större värde för oss och oss själva till ett större värde för det hela. Men jag har tillika uppställt som gräns för självhävdelsens berättigande att den, som på en annans bekostnad nödgas nå dessa livs- villkor, också måste kunna visa att han blir detta större värde för det hela.

Jag har talat om kärleken som religion, vilket aldrig betytt att kärleken för hela släktet46

skulle kunna ersätta religionen, men att kär- leken själv och dess högsta uppgift — da- nandet av ett nytt släkte — böra betraktas med religiös vördnad och andäktigt allvar. Jag har överallt betonat släktförädlings-synpunkten såsom avgörande för den sexuella moralen. Jag har sagt:

»När släktförädlings-synpunkten genom- trängt människornas etiska begrepp, torde dessa, med nu oanad styrka, såsom osedligt beteckna:

Varje föräldraskap utan kärlek; varje oan- svarigt föräldraskap; varje föräldraskap av omogna eller urartade människor; alla, för släktuppgiften väl ägnade, makars frivilliga ofruktsamhet; och slutligen

alla sådana yttringar av könslivet, som innebära våld eller förförelse; som medföra ovillighet eller oförmåga att väl fylla släkt- uppgiften.»*

Ensamt detta citat ur mina skrifter — och citaten kunde hundrafaldigas — borde vara nog för att visa att min förkunnelse till ung- domen är en annan än den, som i Strindberg

* Se Livslinjer I, sid. 136.47

har sin förste lärofader. I »Röda rummet» — som 1910 utgick i sin 13: de upplaga och som i och genom folkupplagorna trängt ned i de vidaste kretsar — uppmanas en yngling på aderton år att »ta» en flicka på sexton.

Den 18-årige invänder: »Jag förstår dig inte! Uppmanar du mig till en dålig handling? Eller hur?»

Strindbergs språkrör svarar: »Jag upp- manar dig att litet lyda naturens stora röster och inte dumma människors. Om människor förkasta ert beteende så är det avundsjuka och moralen, som de bestå, det är deras elakhet, som anlagt en lämplig presentabel form. Har inte naturen redan bjudit er i flera år till den stora fest som är gudarnas glädje men sam- hällets fasa som fruktar att få betala barnupp- f ostringsh jälp ?»

Ynglingen frågar åter: »Varför råder du oss inte till giftermål?» Och svaret blir:

»Därför att det är något annat! Man bin- der sig inte för livet, efter en kvälls samvaro och det är inte sagt att den som är med i lust vill vara med i nöd! Äktenskapet är en själs- angelägenhet, det är inte det här just vidare! För övrigt behöver jag inte uppmana er till vad som kommer att ske ändå. Älska ni varandra

i

i ungdomen innan det blir för sent, älska som fåglarna utan tanke på bosättning eller som blomstren av den klass, som heter Dioecia»...

Sedan Strindberg kallat sig kristen har det icke fallit de kristna sedlighets-ivrarna in att peka på h o n o m som, den förste i fråga om den förkunnelse, vilken senare i Folkets Hus och annorstädes utbrett lärorna i »Röda rummet», i »Dygdens lön» m. m. Läror i vilka tankegången och känslan äro lika ytliga, vadan också lärans följder bli lika sorgliga för individerna som för släktet

I denna förkunnelse har jag alltid sett en olycka. Och det har ofta förvånat mig att den socialistiska ungdomen, som har en så djup känsla av klass-solidariteten, icke har en motsvarande känsla av solidaritet med släktet. Allt vårt handlande danar med nöd- vändighet omkring den handlande en ring av ljus eller en ring av mörker. Framför allt det erotiska handlandet. Det är efterlevandet av de nyss anförda lärorna, som danar det mörker i vilket så många stackars barn och kvinnor sedan måste leva. Skulden för barnamord och änglamakeri, liksom för fosterbarnens lidanden faller ej endast på samhällets hårda syn på de s. k. oäkta barnen. Nej, i främsta rummet är49

det fädernas ansvarslöshet, som be- reda barn och mödrar deras mörka öde.

Det är den s. k. fria kärlek, som saknat

+

all trohetsvilja, vilken kommer många övergivna kvinnor att glida in i prostitutionen. Och även när så ej sker, blir hela känslolivet för- ytligat, livsförelsen hållningslös, karaktären för- svagad av läran om »kärlek utan barn». Intet stärker så viljan, uppbygger karaktären, fördju- par känslan och ger livet mål och mening, som den könsliga självbehärskningen i den tidiga ungdomen och — i den senare ungdomen — den trofasta, familjedanande, äktenskapliga kärleken.

Det är sannerligen icke den hycklande sam- hällsmoralen, det är naturen själv, som fäst välsignelse vid den kärlek genom vilken en ny, stark länk fogas till släktets kedja men

förbannelse vid den lösaktighet, som utsuger kroppens och själens hälsa.

»Men,» invänder man, »ni glömmer att ni själv förkunnat denna den 'fria kärlekens'

r

lära!»

f

Aldrig. Vad jag sagt och vad jag konjfner att stå för till min sista timma, det är att ett par unga människor icke behöva vigseln för att göra sin hängivenhet åt varandra berättigad. Men jag har tillika sagt att denna hängivenhet

4.50

måste helgas av kärleken. Och kärleken är — bland mycket annat — de ungas inner- liga vilja till ett trofast samliv i nöd och lust, och — då goda betingelser finnas för det- samma — till ett föräldraskap under ömsesidigt ansvar. Jag har sagt, och jag kommer att stå för det till min sista timma, att det avgörande för moderskapets helgd icke är om modern är vigd men om hon äger ömhet och ansvars- känsla för sitt barn.*

* Det är förunderligt att se huru snabbt denna, först som osedlig ansedda åsikt börjat intränga i allmänna

medvetandet. Nu finner man präster ta sig an de ogifta mödrarnas sak och allvarliga lagstiftare det oäkta barnets, liksom kvinnor av alla åskådningar börjar verka för de ogifta mödrarnas och deras barns välfärd.

Bland de senaste exemplen må framhållas att ett av de konservativas organ, Svenska Dagbladet,

nyligen — 31 okt. — utan. gensaga meddelade en lång artikel, vars innebörd just var den, som kallats osedlig när jag (i Barnets århundrade och flerstädes) framfört densamma. Några citat må bestyrka exemplet:

»Det allmänna medvetandet har småningom genomträngts av det djupt omoraliska uti, att samhället, i sedlighetens namn, blott på grund av deras börd, berövar tusentals oskyldiga varelser de förmåner, exempelvis rätten till fadersnamn och fadersarv, vilka det eljest tillerkänner alla.

Man har i allt större utsträckning fått ögonen öppna för att det helt enkelt icke finnes några51

Jag har sagt och kommer alltid att säga, att det inåt söndrade äktenskapet bör kunna upplösas, om ej på bådas så på enderas önskan, ty tvångsäktenskapet är vidrig onatur. Men jag har även sagt, att den lättare skilsmässan kräver mer allvar i det äktenskapliga samlivet vilket — som varje annat samliv mellan männi- skor — fordrar självbehärskning och självuppoff- ring, hänsynsfullhet och självprövning. Jag har sagt, att äktenskapet är en dagligt ny uppgift, som endast kan fyllas genom ett ömsesidigt och målmedvetet bruk av alla de nämnda och många andra egenskaper. Men i vår oroliga tid är det få makar, som äro i stånd till denna själv- behärskning och hänsynsfullhet; få, som ge sig ro till en sådan självprövning. Och därför bli skilsmässorna många. Å andra sidan har vår tid en djupare känsla av vad äktenskapet bör vara och därför finna många makar med all rätt de missförhållanden outhärdliga, dem tidigare släkten lätt kunde bära.

»oäkta» barn, men väl »oäkta» föräldrar, som sträva att undandraga sig den vårdnadsplikt, vilken till- kommer dem, och man har även lärt att inse, att samhällets indignation inför utom-äktenskapliga för- bindelser bör riktas mot onaturliga och försumliga föräldrar i syfte att av dem med lämpliga medel utkräva ansvar.»52

Jag vet att mina, här i korthet upprepade, åsikter om den sexuella moralen i sig bära fröet till en ny högre moral. Och den hade redan kunnat vara utbredd bland ungdomen, om denna fått sin fostrares ledning i att rätt förstå mina skrifter i stället för idel ängsliga varningar för deras påstådda »osedlighet». Ungdomen behöver främst av allt lära att de nya krafter, som den känner vakna inom sig, icke äro vare sig synd eller skam som de fordom kallades, utan att dessa drifter äro natur — således i och för sig varken onda eller goda — men att även på det erotiska om- rådet disciplin och kultur behövas för att kär- leken skall ge individerna all den lycka, de kunna erfara genom densamma och för att de värdigt skola fylla naturens heliga ändamål med den erotiska kraften. Men hur sällan äro fäder och mödrar i stånd att ge barnen denna erotiska disciplin och kultur! Huru ofta ge ej de äldre de unga världskloka — d. v. s. dåraktiga — råd eller åtminstone alltför små motiv för den själv- behärskning, de tillråda. Huru få mödrar kunna med klara ögon se in i sina barns blickar och tala öppet om kärlekens helgd och föräldra- skapets ansvar. Huru kunna mödrarna lära barnen att deras första plikt är att hålla53

kropp och själ i helgelse och ära för att längre fram kunna ge sina barn sunda och rena för- äldrar, när dessa mödrar ofta valt sina barns fader bland drinkare eller annars urartade män? Eller när de själva gift sig utan kärlek, av världsliga hänsyn? Vad skall den far kunna säga sina söner, som själv löper ständig risk att föra könssjukdomar in i sin familj?

Nej, det fordras ett helt nytt släkte av fäder och mödrar innan ungdomen på det sexuella området kan erhålla de med- födda förutsättningar och den mål- medvetna fostran som krävas för att den i detta, som i alla andra fall, kunna nå fram till det etiskt fullkomliga tillstånd, där den person- liga lyckan och det sociala ansvaret ingått en harmonisk förening.

Slutligen måste man ge skolan sin dryga skuld för ungdomens brist på etisk styrka. Denna utvecklas genom mötet med verklig- heter. Men hela det nuvarande skolsystemet har först och sist insikter som mål. Och ju mer kraven på insikter stegras, dess senare kommer ungdomen i kontakt med livet. Ung- domen blir således allt mer upplyst och allt54

mindre uppfostrad. Inga kunskaper förändra på djupgående sätt lidelser och drifter; ingen minnesbelastning gör karaktären jämviktsfull, omdömet klart och viljan stark. Innan skolan, sådan den nu är, slås i spillror; innan allt vad minnesplugg och examensväsen heter åter- sändas till det helvete varifrån de kommit; innan sinnenas och lemmarnas och hela krop- pens fostran, innan omdömets, iakttagelsens, känslans och tankens, inbillningens och viljans utveckling bli bottenskolans enda mål; innan man får råd och rätt att »förlora tid» på denna fostran och utveckling, till dess kommer skolan att minska i stället för öka lärjungarnas livsduglighet. Den i Frankrike gjorda er- farenheten att brottsligheten är tre gånger större bland de bildade än bland de obildade, visar vart det leder att under minst tio år kvar- hålla barnet i en skola, där nästan hela dess pliktområde täckes av läxplugg. Arbetsklassens barn erhålla under tiden verkliga livserfaren- heter. Och detta motväger i sin mån de för- luster, som vissa av dessa barn — och genom dem samhället — göra när de rikt utrustade inom underklassen ej få tillfälle till full utbildning av sina anlag. Mer än en ypperligt begåvad yngling blev brottsling emedan den andliga55

kraft han ägde icke erhöll sitt rätta mål. Den ståndscirkulation, om vilken Torsten Ruden- sköld talade sina visa ord, skulle verka på ung- domens sedlighet i dubbel riktning: otaliga, som nu bli bokbildade odågor, bleve då dugliga arbetare och mångfaldiga arbetare, dem miss- belåtenheten nu gör sam hälls farliga, bleve då stora samhällsvärden. Redan i »Barnets år- hundrade» talade jag för den gemensamma bottenskola, ur vilken sedan vid omkring fem- tonårsåldern borde förgrena sig utbildnings- vägar för alla anlag och med lika möj- ligheter för alla klassers barn att gå dessa vägar. Och när denna min drömda skola blir verklighet, torde man inte komma att få se många yttringar av ungdomens sedliga urartning!

Det är förunderligt, att någon kunnat fatta mitt tal om individualism såsom en medgift till barnens självsvåld eller de ungas sedes- löshet! Oskick och utsvävningar stå i rak mot- sats till det individuella; råa drifter äro det i hög grad allmänna, medan det individuella är det säregna; är de krafter, genom vilka vi ha något för oss särskilt att meddela och uppenbara. När jag betonat de ungas rätt till sin egenart, då är det•

56

bland annat därför, att intet bättre hjälpmedel finnes vid uppfostran än att ta fasta på det bästa anlaget i barnets väsen; att samla dess viljeyttringar på de mål, dit detta anlag pekar; att främja denna barnets lust i stället för att motarbeta den, som så ofta sker, då den ej går i riktning av föräldrarnas önskan. Hur ofta heter det ej: »låt mig slippa ditt evinnerliga klink»! Eller »häng ej jämt över boken»! Eller »du får inte skräpa ner med dina verktyg»! Eller »släpp den där dumma samlarvurmen»! Föräldrarna ana ej att de så- lunda motverka den starkaste frälsningsmakten inom sitt barn. Hemligheten av att värdefulla människor kunnat utgå ur de fattigaste hem, där lastbarheten varit närmaste grannen, har ofta varit att ett avgörande anlag eller en stor känsla, blivit den benbyggnad, som givit karak- tären dess resning och riktning.

Och när jag talat om plikten till lycka, har jag alltid betecknat lyckan just såsom den fullaste utveckling och användning av våra bästa krafter, aldrig såsom yttre nöjen eller njutningar eller framgångar vid sidan om vårt eget yppersta väsen.57

V.

Slutligen vill jag påpeka huvudorsaken till hemmens nuvarande osäkerhet i fråga om etisk fostran. Flertalet inom det släktled, som nu är det uppfostrande, har aldrig varit kristet men heller icke vunnit någon ny livsåskådning med en religiöst förbindande etik. Sederna ha förlorat sin forna stränga stil just emedan kristendomen ej längre varit ansedd som mo- ralens enda möjliga grundval. Men de, som ej längre trott på kristendomen, ha icke själva skaffat sig — och således ej åt sina barn kunnat ge — nya, starka motiv och normer för ett etiskt handlande. Och icke endast detta. Nej, under det man med all rättfrigjort sig från kristendomen såsom den enda värdefulla livsåskådningen, har man också frigjort sig från det, som i kristendomen finnes av aldrig vissnan- de etisk idealism och försummat att i hem och skola ge barnen denna idealism skild från den vanliga religionsundervisningens begrepps- och känsloinnehåll.* Att det uppväxande

* Ett vackert försök härtill har skett genom kyrkoherde Herman Waden i skriften Tio Guds Bud.58

släktet alltjämt inläres i den kristna bekännelsen, medan de unga märka att man runt om icke längre tror vad man inlär dem, detta är den djupast liggande orsaken till den omkring sig gri- pande demoralisationen. Redan i »Barnets århundrade» påpekade jag denna oer- hörda etiska fara. Och innan man inser att ungdomen behöver en målmedveten etisk fostran, som icke sammanbindes med den kristna bekännelsen, så länge lämnar man ung- domen ur etisk synpunkt vind för våg.

Från olika håll har man under senaste tiden hört kristendom och prygel anbefallas såsom de verksamma botemedel mot ung- domens förvildning. Jag vill då påminna om, att man i östern har ypperliga uppfostrings- metoder, där ingendera delen anlitas.* Och dock lyckas man där bättre än i Europa att lära de unga själviakttagelse, själv- behärskning och självutveckling. Den gosse som t. ex. i Japan uppfostras till yogi lär sig gymnastisera sin vilja lika väl som sin kropp. Han genomgår, för båda ändamålen, ett helt system av övningar och idrotter; hans

* Raja Yoga är en sådan. Just nu läser man ju även om Nobelpristagaren Tagores skola i Indien.59

diet och alla hans levnadsvanor avse att stärka honom kroppsligt och andligt, att väl utveckla alla organ. Hans intelligens utbildas i rikt- ning av att koncentrera tankarna; att iakttaga och urskilja; att skärpa omdömeski¼ften i etiskt som i intellektuellt hänseende. Slutligen når han den själens adel, som består i herraväldet över lägre drifter och känslor, i viljan att inställa sig på och obrottsligt leva efter ett högt ideal. Detta ideal är icke ett asketiskt, det innebär tvärtom full frihet till livsglädje, till konst och naturnjutning, till alla den bildade människans fröjder. Men det är motsatsen till den njut- ningslystna esteticism, som man här i Sverige envist förblandar med levnadskonst, den höga konst, om vilken man hos oss ännu är anings- lös. Det är därför, de unga växa upp i håll- ning-slösa hem, där man lever över sina till- gångar, arbetar över sina krafter, umgås utöver sina verkliga önskningar och förströr sig bort från sitt innersta väsen. De ärliga »läsarna» hade ännu stil och hållning i sitt stränga liv. Men hur få av nutidens kristna äga en sådan hållning! Huru kunna då de äldre begära att ungdomen skall äga den stil, de själva sakqa? Vem har givit ungdomen föredömen i den vis- het, i vilken Nietzsche sammanpressade den äkta60

individualistiska moralen: »endast den, som fullkomligt kan hålla lagen, har rätt att b r y t a d e n.» En individualism, som man bäst kan belysa genom att hänvisa till idrotts-man- nens stränga träning för att nå fram till den stund, i vilken han med jubel känner sin indi- viduella kraft slå ut i segerns blomma!

*

Just nu samlas man i kyrkor och salar för att fira Gustav Adolfs-dagen. Man kommer att bruka anledningen till väckelse för en foster- landskänsla, som man med orätt anser död, när den ej tar den militaristiska formen och en kyrko- lära, som verkligen hör till det försvinnande. Ty lika litet som de nu fallande löven åter skola fästa sig vid sina grenar, lika litet komma de från kristendomen allt mer avfallande skarorna att åter söka fäste i den livsåskådning, som fordom lyfte dem mot höjden. Men ehuru jag varken delar den slags fosterlandskänsla eller den tro, som tar sitt uttryck i det gängse Gustav Adolfs-firandet, så är det icke av bristande känsla för det stora minnet, som jag denna afton föredragit att fira festen på ett mer framåt- än tillbakablickande sätt, det sätt, jag anser som det fruktbaraste förhållandet till våra höga61

minnen. Särskilt detta stora och strålande minne är mig tvärtom sedan barndomen heligt. Och jag hör icke till dem, som tro att folk- trädets krona kan runda sig vid och hög, ifall man icke vårdar de rötter ur vilka trädet vuxit.

En av dessa rötter är kristendomen. Och det är den största skada, kristendomsundervis- ningen gjort ungdomen att den låtit bekännel- sen, som måste förgå, skymma de sanningar, som komma att bestå, de för vilka lärorna varit endast symboler. Den största och den eviga sanningen i denna som i alla frälsnings-religio- ner är medvetandet om den egna sjä- lens värde. Det är detta människans djupaste och högsta medvetande, som danat alla religioner och den är det alltjämt levande hjärtat i dem alla. Ju mer denna känsla fördjupas, dess mer mötas i

den alla religioner, liksom de alla i den upp- hävas. I och med vissheten om vårt mänskliga värde och vår makt att själva »frälsa» oss, kan ungdomen åter bli idealistisk, d. v. s. brinnande viss om den sanning, vår tid vid sina värde- sättningar förgätit, den sanning, som är blom- man av kristendomens anda:

»Vad gagnar det dig om du vinner hela världen och tager skada till din själ.»

*